

Magyar Helsinki Bizottság

MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

1074 Budapest, Dohány utca 20. II/9.

1242 Budapest, Pf. 317.

Tel/fax: + 36 1 321 4323, 321 4141, 321 4327

helsinki@helsinki.hu

www.helsinki.hu

A MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG ÉSZREVÉTELEI a hozzátartozók sérelmére elkövetett súlyos személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatainak fokozottabb védelme érdekében egyes törvények módosításáról szóló előterjesztésről

2020. január 27.

Alapvetések

- A Magyar Helsinki Bizottság üdvözli, hogy a kormányzat foglalkozik a hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények áldozatainak védelmével, amely kétségtelenül fontos társadalmi kérdés.
- A Magyar Helsinki Bizottság egyetért azzal, hogy a hozzátartozók sérelmére elkövetett súlyos személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatainak fokozottabb védelme szükséges, ugyanakkor a tudományos, kutatási eredmények és jogalkalmazói tapasztalatok alapján ehhez nyilvánvalóan nem a feltételes kedvezmény törvényi szigorítása jelenti a megoldást.
- A feltételes szabadságra bocsátás szabályainak újragondolása időszerű, azonban a változtatások széles körű szakmai egyeztetés nélküli és rövid időn belül történő bevezetése az egyébként is diszfunkcionális és végletekig túlterhelt intézményrendszer összeroppanásához vezethet.
- Bizonyosan nem jelent megoldást a bűnisméltés megelőzésére az ítélkező bírák döntési körének szűkítése.
- Elő kell segíteni, hogy a feltételes kedvezményről határozatot hozó bv. bírónak rendelkezésére álljon minden információ, amely a megalapozott döntés meghozatalához szükséges.
- A bv. jelenlegi személyi és fizikai körülményei között, különös tekintettel az állomány kimagasló létszámhiányára, illúzió az elítéltek hatékony reintegrációját elvárni a büntetés-végrehajtási szakemberektől.
- A feltételes kedvezményből kizárt fogvatartottaknak veszíteni valójuk nincs, ez jelentősen megnehezíti a bv. feladatainak teljesítését, és számottevően növeli a biztonsági kockázatot.
- A feltételes kedvezmény jelentős visszatartó erőt jelent a szabadulást követően, illetve segíti az elítélt fokozatos visszatérését a szabad életbe.
- A kormányának feladata a hozzátartozók sérelmére elkövetett súlyos személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatainak fokozottabb védelme, a megoldást a különböző hivatásrendekkel, szakmai szervezetekkel, szakértőkkel közösen, megbízható kutatások eredményeire alapozva, a problémát bemutató adatok alapján kell megtalálni.

1. A valódi társadalmi egyeztetés hiánya

A jogszabályok előkészítésében való társadalmi részvételről szóló 2010. évi CXXXI. törvény 5. § (1) bekezdésének a) pontja alapján társadalmi egyeztetésre kell bocsátani a törvény tervezetét és indokolását. A 8. § (3) bekezdése alapján a tervezettel együtt közzé kell tenni az előzetes hatásvizsgálat összefoglalóját. A 10. § (1) bekezdése alapján pedig megfelelő időt kell biztosítani a tervezet érdemi megítéléséhez és a vélemények kifejtéséhez.

Tisztában vagyunk azzal, hogy a közzétett javaslat az Igazságügyi Minisztérium előterjesztése, nem pedig törvénytervezet. Ennek alapján bízunk benne, hogy a társadalmi és közigazgatási egyeztetés során beérkezett észrevételek alapján – esetlegesen – módosított tervezet szövegét is közzéteszi majd a Kormány a további észrevételezés érdekében és ehhez a törvényi előírásnak megfelelően mellékeli a hatásvizsgálat eredményét is. Jelen előterjesztés ugyanis nem tartalmaz ilyen összefoglalót, noha a tervezett intézkedéseket nyilvánvalóan abban az esetben indokolt bevezetni, ha azok várt pozitív hatásait kutatások, vizsgálatok igazolják. A hatásvizsgálatnak ki kell térnie az érintett intézményrendszerek erőforrásai növelésének szükségességére, a bevezetendő intézkedések költségeire is, így például a megnövekedett fogvatartotti populáció okozta bv.-s munkateher-növekedésre, a bővülő létszámú pártfogó felügyelői állományra, a bevezetendő új eljárások módszertani kidolgozására. Világos, hogy a tervezett rendelkezések csupán abban az esetben biztathatnak bármifajta eredménnyel, ha ezek megvalósítására a megfelelő erőforrásokat a kormány biztosítja.

Az előterjesztés indokolása szerint az igazságügyi miniszter 2019. december 16-án kezdeményezett átfogó kormányzati vizsgálatot. Az Igazságügyi Minisztérium jelentése a jelen előterjesztés apropóját adó győri kettős gyermekgyilkosságról 2019. decemberi keltezésű. Ezt követően 2020. január 22. napján került fel a kormány honlapjára az előterjesztés. Feltételezhető, hogy a törvényekhez szükséges hatásvizsgálat ebben a rövid intervallumban nem készült el. Ugyanakkor ez a várható anyagi, intézményrendszeri és társadalmi költségek miatt nemcsak formális értelemben, hanem érdemben sem hagyható el. Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy a vizsgálat lefolytatása időigényes, azonban bízunk benne, hogy annak eredménye megjelenik a hatásvizsgálatban a törvénytervezet nyilvánosságra hozatalakor.

Mindezekkel együtt üdvözöljük, hogy az Igazságügyi Minisztérium nyilvánosságra hozta előterjesztését, és véleményezésre kérte a szakmai szervezeteket, szakembereket vagy laikusokat is. Ugyanakkor kifogásoljuk, hogy a véleményezésére csupán három munkanapot biztosítottak. Ez nyilvánvalóan nem elegendő a szükséges szakmai viták lefolytatására, a kutatási eredmények és a külföldi gyakorlatok feldolgozására, elemzésére.

Fontos megjegyeznünk továbbá, hogy az előterjesztés szövegezésének értelmében a törvény a kihirdetést követő 8. napon hatályba lép. Meggyőződésünk, hogy ezen a területen nemhogy rendszerszintű változtatásokra, de kisebb átalakítások megvalósítására is jóval hosszabb időt szükséges biztosítani, hogy a túlterhelt intézményrendszerek (különösen a pártfogói hálózatnak, a bv.-nek, és a gyámhatóságnak) a kormányzat érdemi támogatása, finanszírozása mellett legyen legalább esélye a felkészülésre.

Üdvözöljük, hogy az előterjesztés is fontosnak tarja a szélesebb szakmai együttműködést: „A feltételes szabadságra bocsátás kérdésével összefüggő veszélyhelyzetek értékelése hatékonyabban történhet meg, ha abban más ágazatok tudásanyaga is feldolgozásra kerül.” Biztosak vagyunk benne, hogy a civil és más szakmai szervezetek is nyitottak a kérdés megvitatására, eszmecserére.

2. „Hirtelen felindulásból elkövetett” jogalkotás

Álláspontunk szerint egy társadalmi probléma kezelhető az észlelt problémák megoldására orientált, széles körű tervező és értékelő munka alapján született, a társadalom részvételével történő jogi szabályozással. Ugyanakkor nem megfelelő az, ha egy összetett és jelentős társadalmi kérdésre pusztán jogalkotással, ráadásul elsősorban büntetőjogi tárgyú jogalkotással válaszolunk. Ismert, hogy a büntetőjog – ebben az esetben is csak – ultima ratio eszköz lehet. Még nagyobb veszélyt rejt magában az, ha a büntetőjogi jogalkotás nélkülözi a – korábban már említett – megalapozó vizsgálatokat, a széles körű szakmai egyeztetést, az érintetteket képviselő szervezetekkel folytatott párbeszédet. Jelenleg pedig ez zajlik. Az érdemi egyeztetés nem helyettesíthető a – korábbi gyakorlathoz képest inkább bevonó jellegű, hiszen nyilvánosságra hozták a szövegtervezetet – véleményezés lehetőségének biztosításával, hacsak ez nem a szakmai párbeszéd kezdete.

Meglátásunk szerint elengedhetetlen, hogy a feltételes szabadságra bocsátással, visszaeséssel, a reintegráció eredményességével kapcsolatban megbízható és átlátható adatok álljanak rendelkezésre, amelyek pontos visszajelzést nyújtanak a szakembereknek, megfelelő támpontot biztosítanak a téma kutatóinak. Ezek a kutatási eredmények jelenthetnének kiindulópontot a jogszabályi változásokhoz is, ugyanis előbbiek hiányában utóbbiak csupán vaktában lövöldözésnek tekinthetőek.

Az előterjesztés címe azt jelzi, hogy a jogalkotás célja az áldozatok fokozottabb védelme. Ezzel a céllal a Magyar Helsinki Bizottság is teljes mértékben egyetért. Elképzelhető, hogy a javasolt módosítások hatályba lépése esetén lesznek olyan emberek, akik a változtatás hatására nem válnak bűncselekmény áldozatává, ugyanakkor a javasolt változtatások helyett álláspontunk szerint más irányú beavatkozások lennének szükségesek ahhoz, hogy az állam megvédje a hozzátartozók sérelmére elkövetett súlyos személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatait, megelőzze ezeket a bűncselekményeket. A Magyar Helsinki Bizottság szerint bizonyos bűncselekmények elkövetőinek feltételes szabadságra bocsátásból való törvényi kizárása nem a kívánt cél elérésnek hatékony eszköze. A változtatás számos járulékos problémát vet fel, a céllal ellentétes hatást idézhet elő. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a feltételes szabadságra bocsátás rendszere felülvizsgálatot igényel.

Csaknem háromévszázados tétel, a modern büntetőjog egyik legfontosabb alapelve, hogy nem a büntetések súlyossága, hanem azok elkerülhetetlensége jelent valódi elrettentő erőt. Ezt bizonyítja az is, hogy az igazságügyi miniszter maga állítja, hogy a magyar az egyik legszigorúbb büntetőtörvénykönyv Európában, mégsem itt a legalacsonyabb a bűnözés volumene. A szigorítás önmagában való hiábavalóságából következik az is, hogy pusztán a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárása semmiféle garanciát nem nyújt a bűncselekmények megelőzésére, sok esetben csupán időbeni elhalasztásukat jelenti. A módosítás által érintett – és a gyakorlatban valójában előforduló – cselekmények (így az emberölés és a hozzátartozók közötti erőszak) jellemzően indulati cselekmények, amelyek nagy része esetében a megelőzés vonatkozásában bizonyosan nincs jelentősége a büntetés szigorúságának, különösen nem a feltételes szabadság elvonásának, hiszen az elkövető ezekkel egyáltalán nem számol a tett véghezvitelkor. Ez azt is jelenti, hogy az áldozatvédelem szempontjából a pusztán szigor nem értelmezhető, a szigorú büntetés önmagában nem szolgálja az áldozatok védelmét. A tisztán punitív rendelkezések már középtávon is károsak társadalmi és egyéni értelemben is. Másik oldalról – ahogy azt alább részletesebben kifejtjük – a feltételes szabadságra bocsátás időtartama segíti az elítélt fokozatos visszatérését a szabad életbe, a magatartási szabályok betartásához az elkövetőnek jelentős érdeke fűződik.

A jogalkotónak bíznia kellene a bíróságban, el kell fogadni, hogy a bíróság ismeri igazán az adott ügyet, amelyben az elkövetővel szembeni büntetési céloknak megfelelő szankciót határoz meg.

Problematikus, hogy hozzátartozók közötti erőszak ügyek apropóján a jogalkotó, szembe menve az előterjesztés címével is, nemcsak e kérdéskör kezelésére fókuszál, hanem a büntetőjogi beavatkozást más – az ügygel összefüggésbe sem hozható – tárgykörökre (pl. jármű hatalomba kerítése bűncselekménye) is kiterjeszti, ahelyett, hogy a tárgyban jelzett problémakörre igyekezne valós megoldásokat találni.

Ha a jogalkotó valóban a hozzátartozók sérelmére elkövetett súlyos személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatainak megvédése érdekében, illetve újabb tragédia megelőzésében kíván fellépni, álláspontunk szerint az alábbi területeken mindenképpen szükséges vizsgálatokat folytatnia és lépéseket tennie az érintett hivatásrendek képviselői, a téma kutatói, szakértői és az áldozatokat képviselő civilszervezetek bevonásával:

- a gyermekvédelem rendszere, a gyámhatóság gyakorlata,
- a felügyelt kapcsolattartás gyakorlata,
- a kiskorú veszélyeztetésével és a kapcsolati erőszakkal kapcsolatos jogszabályok és ítélkezési gyakorlat,
- a gyermek mindenképp felett álló érdekének érvényesülése a büntető igazságszolgáltatás gyakorlatában, illetve
- fenti területeken a képzések szükségességének felmérése, hatékony képzési programok kialakítása, és
- a létszámbeli és szakmai szempontból megfelelő szakemberállományhoz szükséges feltételek biztosítása;
- a megfelelő adatok gyűjtése és rendelkezésre állásának biztosítása a szakemberek, kutatók számára.

3. A jogalkotás tárgya: a feltételes szabadságra bocsátás szabályainak szigorítása

A feltételes szabadságra bocsátás olyan jogintézmény, amelynek – megfelelő, az eredeti jogalkotói szándék szerinti – alkalmazása a teljes társadalom érdekét szolgálja. A feltételes szabadságra bocsátás a XIX. században a fokozatos börtönrendszer gondolata mentén alakult ki, amelynek lényege, hogy az elítélt a szigorú büntetés-végrehajtási körülmények felől a szeparáció csökkentésén keresztül halad a szabad élet körülményeire való felkészítés felé. A feltételes szabadságra bocsátás a szabad életre való felkészítés eszköze. Az 1978-as törvény miniszteri indokolása így fogalmaz: „A kriminálpedagógia eszközeinek sorában kiemelkedő helyet foglal el a feltételes szabadságra bocsátás intézménye. A feltételes szabadságra bocsátás lehetősége a büntetés-végrehajtás rendjének megtartására ösztönzi az elítéltet, s ezáltal segíti a büntetés-végrehajtási szervek munkáját. A feltételes szabadságon lévő elítélt felügyelete és annak kilátásba helyezése, hogy újabb bűncselekménye elkövetése esetén a büntetését folytatni kell, mind olyan befolyásoló tényező, amelyek szintén segítik az elítélt nevelését és reszocializálását.”

A hatályos Btk. indokolása is hasonlóképpen fogalmaz. Eszerint a „feltételes szabadságra bocsátás alap gondolata az elítéltnak a társadalomba való visszavezetése, a szabad életbe történő beilleszkedés elősegítése. A feltételes szabadság a bíróság számára korrekciós lehetőség, az elítélt számára pedig perspektívát nyújt, ugyanakkor átmenetet és próbatételt is jelent a társadalomba való visszailleszkedéshez. A feltételes szabadság lehetősége a büntetés-végrehajtás rendjének megtartására ösztönzi az elítéltet.”

A jogalkotói alapvetésen túl az alább hivatkozott jogalkalmazói tapasztalatok is azt mutatják, hogy a kiindulópont a gyakorlatban is működik, hiszen a feltételes szabadság valóban visszatartó erővel bír az újbóli bűnelkövetés tekintetében.

Az előterjesztés kiszélesítené a feltételesből törvényileg kizárt elítélti csoportot, így még többen lesznek azok, akiknek a börtönben „minden mindegy”, akiket nem lehet a kedvezményes kikerüléssel ösztönözni a büntetés-végrehajtás rendjének megtartására vagy személyes fejlődésre. Ez nem csak a biztonsági kockázat mértékét növeli, hanem a fogvatartottakkal való reintegrációs munkát is megnehezíti.

A Legfőbb Ügyészség által 2016-ban, a feltételes szabadságra bocsátás gyakorlatáról készített kutatás¹ a megkérdezett bv. bírók véleményét alapul véve megállapította, hogy a feltételes kedvezmény olyan jogintézmény, amely a beilleszkedés leendő sikerének próbája, visszatartó erővel bír, és jóval eredményesebb lehet a büntetés céljának elérése érdekében, mint a zárt intézeti lét. A bv. bírók egyöntetű álláspontja tehát szintén az, hogy a feltételes egy motivációs eszköz, amely arra sarkallja a fogvatartottat, hogy jó irányban fejlődjön.

Ha egy elkövető kizárt a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményéből, akkor őt sokkal nehezebb a bv.intézetbeli tevékenységekben való részvételre (és ezzel a változásra, fejlődésre, és/vagy jutalomszerzésre) motiválni. Ha saját döntése alapján nem vesz részt programokon, képzésen, fejlesztésen, akkor szinte semmilyen esély nincs arra, hogy valamifajta pozitív változáson menjen keresztül. Ennek az elítéltnak semmilyen érdemi érdeke nem fűződik ahhoz sem, hogy határidőben bevonuljon a bv.intézetbe (aminek törvényi következménye a feltételes kedvezményből való kizárás) hiszen mulasztásával már nem veszítheti el a kedvezményét. Tudott, hogy a feltételes szabadság esélye komoly visszatartó erőt jelent a bv.-beli fegyelemsértések elkövetésével szemben. A hosszúúidos fogvatartottaknak, akiknek rendszerint elsorvadnak a családi kapcsolatai, a megfelelő magatartásban a feltételes jelentős motivációt jelent.

A feltételes szabadságvesztés kizárásával egy motivációs és fegyelmezési eszközt vesz el a jogalkotó a bv. személyi állományának kezéből. Ez azért különösen aggályos, mert jelentős a létszámhiány: 2018-ban közel 1000 hivatásos állományú büntetés-végrehajtási alkalmazott jogviszonya szűnt meg, 2019. május 31-én 1566 betöltetlen státusz volt, 2018-ban összesen közel 1,5 millió óra túlszolgálatot teljesítettek az állomány tagjai, 2019 első öt hónapjában pedig több mint 835 ezer órát. Van olyan intézet, ahol a reintegrációs tisztek aránya a fogvatartottak létszámához viszonyítva 2% (2019. május 31-i adat a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben), és ahol a felügyelők aránya a fogvatartottak létszámához viszonyítva 8% (szombathelyi, pálhalmi adat azonos időpontban).² Ismert, hogy reintegrációs tisztek, pszichológusok, irodai dolgozók is látnak el felügyelői feladatokat, olyan jelentős a létszámhiány. Egy pártfogóra jelenleg is kezelhetetlen számú elítélt jut, van olyan megye, ahol egy szakember 200 körüli pártfogolttal kénytelen foglalkozni. Nyilvánvalóan ez a fajta túlterheltség az adminisztratív feladatok ellátását is ellehetetleníti. Miképpen lehet erre az állományra további munkaterhet helyezni?

Meggyőződésünk ugyanakkor, hogy az előterjesztés megfelelő megoldási utat is kínál a feltételes szabadságra bocsátás kérdésében: azt, hogy az elítélteket alapos és megfelelő vizsgálat után bocsáthassák vissza a társadalomba. A feltételes szabadság kizárása ugyanakkor éppen ezt az alapos vizsgálatot és ennek megfelelő eredménye érdekében az elítélt esetleges erőfeszítéseit lehetetleníti el.

Világos az is, hogy a feltételek teljesítése esetén biztosított feltételes szabadság jogintézménye csak abban az esetben válhat tisztességes, a funkcióját beteljesíteni képes jogintézménnyé, ha azok a szakemberek, akiknek feladatuk az elítélt társadalmi reintegrációjának támogatása a börtön falain belül és kívül, interszektoriálisan együttműködnek, munkájukhoz pedig megfelelő módszertani, humánerőforrásbeli és anyagi támogatást kapnak.

4. A feltételes szabadságvesztés kedvezményéből törvényileg kizárt esetek

A feltételes szabadságra bocsátás időpontja jelenleg elsősorban az elítélt előéletéhez igazodik, arra a feltételezésre alapozva, hogy azok, akik korábban nem követtek el vagy viszonylag régebben követtek el olyan bűncselekményt, amely miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték őket, nagy valószínűséggel könnyebben és hamarabb visszaileszkednek a társadalomba és törvénytisztelő életmódot folytatnak, ha korábban feltételes szabadságra kerülhetnek. Feltételezhető, hogy az ő vonatkozásukban a feltételes szabadság inkább eredményesen telik el. Az előterjesztés ettől a megfontolástól, és a Btk. által következetesen alkalmazott elvtől eltérően, az elkövető személyének

¹ Solt Ágnes: A feltételes szabadságra bocsátás jogintézményének hazai gyakorlata. Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Tanulmányok 54., Budapest, 2017. Elérhető: http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_54_2017/kt54_honlap.pdf

² A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által 2019. július 9-én megkeresés alapján szolgáltatott adata.

alapul vétele helyett az elkövetett cselekmény miatt zárna ki automatikusan a feltételes szabadságra bocsátást. Ez a változás felborítja a Btk. dogmatikai rendszerét, rendszeridegen módosítást implementál, hiszen a hatályos Btk. 38. § (4) bekezdése a többszörös bűnismétlő, erőszakos bűnismétlő vagy feltételes szabadságra bocsátás alatti elkövetés esetén zárja ki a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, így egy egyszeri bűnelkövetés esetén történő azonnali feltételes kizárásnál megszűnne a differenciálás, ami méltánytalan és a büntetési célokkal is ellentétes.

Meglátásunk szerint a rendkívül változatos, előre nem számba vehető élethelyzetekre (azaz az egyes bűncselekményi kategóriákba eső cselekményekre) azonos választ adni (azaz a feltételes szabadságvesztést egységesen és kategorikusan kizárni) nem várt eredménnyel járhat.

A javaslat ráadásul esetenként pont a kapcsolati erőszak áldozatait büntetné, akiket – címe szerint – megvédeni kíván. Civil szervezeti és a büntető igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek is egyetértenek abban, hogy gyakori jelenség az, amikor a hosszan elhúzódó kapcsolati erőszak áldozata, vagy – esetleg fiatalkorú – gyermeke válik elkövetővé, mert végső elkeseredésében és tehetetlenségében az akár évtizedes bántalmazásnak csak bántalmazója életére törve tud véget vetni. Az eset nem elfogadható, de méltányolható körülményei alapján nem indokolt a feltételes szabadságra bocsátás automatikus kizárása és az nyilvánvalóan szembe megy a jogalkotó deklarált intenciójával.

Megjegyzendő az is, hogy az emberölést elkövetők nagyságrendileg fele büntetlen előéletű.

Simek Kitty 2002-ben lőtte közvetlen közléről agyon a mostohaapját, aki hosszú éveken keresztül fizikailag és szexuálisan bántalmazta őt és beteg édesanyját. Kertész Ágnest 2018-ban ítélték 10 év szabadságvesztésre, mert előre kitervelt szándékkal akarta megölni férjét. A nőt – állítása szerint – több mint 5 éve bántalmazta a férje, a külvilágtól elzárta, megalázta, gyötörte.

A bíróságok annak ellenére tekintettel vannak a büntetéskiszabás során a feltételes szabadságra bocsátás esedékességének az időpontjára, hogy ezt nem lehetne figyelembe venni. Az várható, hogy ha egyes bűncselekmények esetében taxatív módon kizárják a feltételes szabadságra bocsátást, akkor a méltányolható esetekben a jogalkalmazó kompenzálni fog és kevésbé szigorú büntetést szab ki a kedvezmény „elvezésére” való tekintettel. Ennek következménye azonban várhatóan az lesz – ahogy fentebb említettük –, hogy gyakorlatilag ugyanakkor szabadul a fogvatartott, azonban várhatóan úgy, hogy kevesebb pozitív impulzust kapott a büntetés-végrehajtása során, így a bűnismétlésének veszélye, ezáltal az áldozattá válás esélye is jelentősebb.

Nem értünk egyet azzal, hogy a jogalkotó bármilyen taxatív megoldást alkalmazzon egyes bűncselekmények elkövetőinek a feltételes szabadság kedvezményéből való kizárására. Szakmai meggyőződésünk az, hogy a jogalkalmazó van abban a helyzetben, hogy felmérje, hogy az adott esetben indokolt-e a kedvezményből való kizárás. Ez különösen azokban az esetekben van így, ha az elkövetőt viszonylagosan hosszú tartamú szabadságvesztésre ítéli a bíró, és a bekövetkező időmúlás miatt előre nem prognosztizálható az elítélt magatartásának változásának iránya.

Az előterjesztés 1. § (1) bekezdése meghatározza azokat a bűncselekményeket, amelyek esetén a feltételes szabadságra bocsátás törvényileg kizárt. A jogszabályhely a kizárást kiterjeszti a bűncselekmény befejezett alakzatán túl az annak kísérletét megvalósító elkövetőre is.

Világos, hogy az (1) bekezdés a halálos eredménnyel járó tettesi cselekményeket foglalja magában, míg a (2) bekezdés azokat az eseteket, amikor e bűncselekmények valamilyen ok miatt nem valósultak meg. A nyilvánvaló distinkciót azonban nem követi az, hogy a bűncselekmények kísérlete – tehát amikor nem következett be a halálos eredmény – esetén is törvényileg és automatikusan, a bírónak döntési lehetőség biztosítása nélkül kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Ez álláspontunk szerint sem dogmatikailag, sem életszerűségét tekintve nem helytálló, ezen túlmenően pedig felborítja a törvényi szankciók belső arányosságát.

Ha az a szabályozás lépne hatályba, amelyet az előterjesztés tartalmaz, akkor például az emberölés távoli kísérletét elkövető, de személyi sérülést nem okozó elítélt – a feltételes szabadságvesztés tekintetében – hátrányosabb helyzetbe kerülne, mint az a személy, aki életveszélyt vagy maradandó károsodást, tehát súlyos sérülést okozó testi sértést követ el.

5. A feltételes szabadságvesztés kedvezményéből törvényileg kizárt olyan esetek, amelyekben a kizárás a perbíró által feloldható

Az előterjesztés 1. § (6) bekezdése előírja, hogy az (5) bekezdésben meghatározott esetekben a perbíró rendelkezhet a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéről akkor, ha a pártfogó felügyelet elrendelésével és külön magatartási szabály meghatározásával elérhető, hogy az elítélt ne kövessen el újabb bűncselekményt. A bírónak az elkövetés körülményeire, az elkövető személyében rejlő társadalomra veszélyesség fokára vagy egyéb büntetéskiszabási körülményekre figyelemmel kell döntenie. Az előterjesztés 2. §-a értelmében ezek az elkövetők a feltételes szabadságuk alatt kötelezően állnak pártfogó felügyelet alatt.

Álláspontunk szerint ez a fajta mérlegelés lenne az, amely valamennyi, az (1) szakasz alatt felsorolt bűncselekmény esetén indokolt lenne. E perbírói döntés egyben tulajdonképpen a büntetés-végrehajtási bírói feladatok időben előbbre hozatala. Ugyanakkor fel kell ismernünk azt is, hogy a Btk. nem véletlenül telepíti a bv. bíróra a feltételes szabadságra bocsátás elrendelését. Ennek nyilvánvaló oka az, hogy több éves szabadságvesztés esetén nehéz „megjósolni” azt, hogy az elítélt milyen irányban fog továbblépni a zárt intézményi keretek között. Ez tehát azt is indokolja, hogy a bv. bíró valamifajta felülbírálati lehetőséget kapjon a feltételes szabadságra bocsátás vonatkozásában, tehát például legyen lehetősége arra, hogy ha a perbíró az elkövető személyében rejlő veszélyesség magas foka miatt nem biztosította az elkövetőnek a kedvezményt, de ő időközben a börtönben megtért, dolgozott, új családi kapcsolatokat létesített, indulatkezelési tréningen vett részt, érettségit szerzett, stb., akkor a döntést megalapozó tényező változása alapján dönthesse a feltételes szabadságra bocsátás engedélyezéséről.

Az előterjesztés részesség esetén feltételhez köti a feltételes szabadságra bocsátást, ami érthetetlen, hiszen bűnsegédi és bűnsegédi magatartás között is óriási különbség van.

A javaslat szerint az előkészület esetén is a feltételes szabadságra bocsátásról csak kivételes esetekben dönthet a bíró. Az a tény, hogy bizonyos típusú jogkövetkezmény főszabály szerint azonos a befejezett cselekménnyel, nem felel meg a szabályozási rendszerek.

Az előterjesztés opcionálisan kizárja azokat az elkövetőket is a feltételes szabadságra bocsátásból, akik vonatkozásában a korlátlan enyhítés lenne alkalmazható. Ez azokban az esetekben lehetséges, amikor az elkövető a cselekményét abbahagyja vagy azt felfedi. A szigorítás eredménye azonban az lehet, hogy – bár kevéssé életszerű, hogy az elkövető ilyen mélységében ismerje a büntetőjogot – a cselekménytől önként elállni tervező elkövető a jogkövetkezmények alapján ebben nem lesz kellően motivált, hiszen egy kedvezménytől eszik. A társadalmi érdek, amely egybeesik az áldozatával egyértelműen az, hogy a cselekmény ne menjen végbe, ezért ehhez érdemes a lehető legtöbb motivációt biztosítani.

Az előterjesztés szövegezése szerinti a korlátlan enyhítés alkalmazásával hozott ítéletek a Btk. 17.§ (2) bekezdése szerinti esetre, a beszámítási képesség korlátozottsága miatti korlátlan enyhítésre is vonatkozathatóak. Ebben az esetben a feltételes szabadságra bocsátás kizárása nehezen értelmezhető, aki ugyanis korlátozott beszámítási képességű személyként követ el egy bűncselekményt, azaz aki saját maga is csak korlátozottan látja magatartásának lehetséges következményeit, őt bizonyosan nem fogja visszatartani a feltételes kedvezmény hiánya a bűnelkövetéstől, illetve esetében a bv.-s reintegrációs munka is speciális kell, hogy legyen.

Ha a jogalkotó el is veti a javasolt módosításokat, mindenképpen indokolt a szabályozás logikájának megfordítása: főszabály szerint feltételes szabadságra bocsátható legyen az elítélt, és csupán kifejezett perbírói rendelkezés esetén lehessen azt kizárni.

6. A fiatalok kizárása a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményéből

Az előterjesztés 4. §-a szerint a bíróságnak van lehetősége az előterjesztésben szereplő bűncselekmények esetén a 16. életévét betöltött fiatalok kizárása a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményéből kizárni, ha 10 évnél súlyosabb szabadságvesztésre ítélik. Ez a fajta szabályozás – a nemzetközi tapasztalatok gyors áttekintése után – nemzetközileg is egyedi, európai országok nem alkalmaznak ilyen restriktív szabályozást, amely a jogszabály belső koherenciáját is rombolja.

A Btk. 106. § (1) bekezdése értelmében a fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani. Meggyőződésünk szerint a feltételes kedvezmény ítéletkori elvétele – a fent kifejtett motivációs tényezők alapján – bizonyosan nem szolgálja egyetlen gyermek fejlődését sem.

Természetesen előfordulhat, hogy egy fiatalkorú elkövető nem kerül feltételes szabadságra a megalapozott bv. bírói döntés alapján, amely értékeli a fejlődését is. Azt azonban teljességgel kontraproduktívnak, és tisztességtelen jogkövetkezménynek tartjuk, hogy a 16-17 éves elkövetőnek, akit 10 évnél hosszabb szabadságvesztésre ítél a bíróság, tehát eltelt életéhez viszonyítva a következő 60%-ot börtönben fogja tölteni, ne adja meg a jogalkotó a biztos esélyt, bizalmat hogy olyan irányban és jelentősen változzon, hogy ne legyen indokolt a feltételes szabadságra bocsátás kedvezményének lehetőségét minden esetben megadni a számára.

A javaslat a nemzetközi egyezményekben és hazai jogban lefektetett „gyermek legfőbb érdekével” bizonyosan ellentétes. A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat („Pekingi Szabályok”) lefekteti azokat az alapokat, amelyekben a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának nyugodnia kell. Elsődleges cél mindig a prevenció, a fiatalkorúak szociális biztonságát meg kell teremteni, úgy, hogy a büntető igazságszolgáltatás alkalmazásának szükségessége és az alkalmazása által okozott sérelmek minimálisra csökkenjenek. Az igazságszolgáltatási eljárásában nem csupán az elkövetés körülményeire és súlyára kell figyelemmel lenni, hanem az elkövető személyi körülményeire, szükségleteire, szem előtt tartva a társadalom érdekét is. Nem elfogadható a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának pusztán büntető szempontú megközelítése, a fiatalkorú elkövetők esetén alkalmazandó szabadságelvonást csak szűk körben, a legvégső megoldásként lehet alkalmazni, a lehető legrövidebb időtartamban. A Pekingi Szabályok 28. cikke kifejezetten rögzíti, hogy a fiatalkorúak feltételes szabadságra bocsátását a megfelelő hatóságnak a lehető legkorábbi időpontban vizsgálnia, és a lehető legnagyobb mértékben alkalmazni kell. A feltételes szabadságra bocsátást akkor is alkalmazni kell, ha az elkövető a szabadságelvonásról való döntéskor veszélyesnek bizonyult, azonban időközben tanúbizonyosságot tett arról, hogy megfelelő a rehabilitációja, így például megfelelően viselkedett, közösségi programokban vett részt vagy félutas házban töltötte a büntetését. Ha egy elkövetőt feltételesen szabadlábra helyeznek, akkor a pártfogó felügyelő támogatásra és felügyeletére jogosult, valamint elő kell segíteni, hogy a közösségtől támogatást kapjon.³

7. A Bv.tv. módosítása

Szakmai meggyőződésünk az, hogy az elítéltek gondozási, reintegrációs terve a fogvatartás kezdetére kell, hogy visszanyúljon. Csak akkor van reális esély – különösen egy hosszú idő, súlyos bűncselekményt elkövető – fogvatartott társadalmi visszailleszkedésére, ha vele célzott, személyre szabott és hosszú távú munkát folytatnak a megfelelő szakemberek. Nyilvánvalóan elégtelen a beavatkozást csak a szabadulást megelőzően néhány hónappal megkezdeni. A büntetés-végrehajtási intézetben zajló magas színvonalú reintegrációs munka jelentősen hozzájárulna az elítéltek társadalmi

³ A Pekingi Szabályok 28. cikkének eredeti szövegezése: Frequent and early recourse to conditional release 28.1 Conditional release from an institution shall be used by the appropriate authority to the greatest possible extent, and shall be granted at the earliest possible time. 28.2 Juveniles released conditionally from an institution shall be assisted and supervised by an appropriate authority and shall receive full support by the community. Commentary The power to order conditional release may rest with the competent authority, as mentioned in rule 14.1, or with some other authority. In view of this, it is adequate to refer here to the "appropriate" rather than to the "competent" authority. Circumstances permitting, conditional release shall be preferred to serving a full sentence. Upon evidence of satisfactory progress towards rehabilitation, even offenders who had been deemed dangerous at the time of their institutionalization can be conditionally released whenever feasible. Like probation, such release may be conditional on the satisfactory fulfilment of the requirements specified by the relevant authorities for a period of time established in the decision, for example relating to "good behaviour" of the offender, attendance in community programmes, residence in half-way houses, etc. In the case of offenders conditionally released from an institution, assistance and supervision by a probation or other officer (particularly where probation has not yet been adopted) should be provided and community support should be encouraged. Elérhető: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/BeijingRules.aspx>

visszailleszkedéséhez, így a visszaesési arány visszaszorításához. Nem mellőzhető az elítéltek mentálhigiénés és pszichés ellátása, gondozása; ehhez megfelelő számú és felkészültségű szakembert kell biztosítani. Ez a társadalom, valamennyi állampolgár elemi érdeke.

Megvizsgálandó, hogy a visszaesés megelőzésével kapcsolatos kutatások eredményeit,⁴ javaslatait mennyiben sikerült beépíteni a büntetés-végrehajtás rendszerébe (pl. valóban rehabilitációs, reintegrációs céllal működő kezelési programokban és más beavatkozásokban vesznek-e részt az elítéltek, vagy sem). Fontos kérdés, hogy az egyéni nevelési-fejlesztési tervek csak adminisztrációs terhet jelentenek-e a reintegrációs tisztek és pártfogók számára, vagy valódi reszocializációs munkát takarnak. A meglévő kutatási eredményeken túl további átfogó vizsgálatok elvégzése javasolt a hazai és nemzetközi szakirodalom szerint leginkább hatásos reintegrációs módszerek, a tapasztalati alapú átfogó prevenció programok bevezetésének feltárására.⁵ A büntetés-végrehajtás intézeti, valamint az utógondozás keretein belül folyó reintegrációs, pszichoterápiás és mentálhigiénés munka minőségének rendszeres értékelése elengedhetetlen az eredményes fejlesztéshez. (Tudomásunk szerint az önkéntes utógondozást választó elítéltek száma évek óta a nullához közelít. Ez az adat jelzi az elítéltek értékelését az utógondozás hasznosságáról.)

Elméletileg támogatandó, hogy a feltételes szabadság kedvezményéről – valamennyi elítélt esetében, de különösen a súlyos bűncselekményt elkövető személyeknél – abban az esetben döntsön kedvezően a jogalkalmazó, ha a bűnisméltés valószínűsége elenyésző. Erre csak akkor van reális esély, ha valós támogatást biztosít az állam az elítélteknek. A feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó döntési rendszer fejlesztése keretében elkerülhetetlen a büntetés-végrehajtás és a pártfogó felügyelői szolgálatok szakemberei számának növelése, képzésük, a különböző szakmák, szakterületek közötti együttműködés erősítése.

Megfontolandó a Bv.tv. feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó eljárási szabályainak áttekintése annak érdekében, hogy a bűnisméltés kockázata érdemi és alapos mérlegelés tárgyát képezze. Tisztázni kell azt is, hogy a döntést hozó bírónak a megalapozott döntéshez szükséges összes információ minden esetben rendelkezésére áll-e. Üdvözlendő, hogy a korlátozott beszámítási képességgel rendelkező fogvatartottak esetén szükséges a mentális állapotukra vonatkozó vélemény beszerzése. Figyelemmel kell lenni arra azonban, hogy bv.-s állomány jelenlegi helyzetében a fogvatartottak mentális állapotának felmérése félő, hogy nem lesz biztosítható. Ugyanakkor a mentális helyzet felmérése és javítása a börtönpopuláció jelentős része esetében indokolt, ugyanis a pszichés állapotuk jellemzően igen leromlott és terhelt. Ennek nagymértékű „javítása” hiányában a szabad életben való jogkövető életmódra sokkal kisebb esély nyílik.

Továbbá, ha az elítéltek mentális állapotát annak hiányában vizsgálják a feltételes szabadságra bocsátásnál, hogy annak kezelését a korábbiakban biztosították volna, annak hosszú távon súlyos következményei lehetnek. Így ugyanis a teljes ítéleti időt kitöltők számának növekedésével kell számolni, amellet, hogy ugyan időben később, de hasonlóképpen rossz pszichés állapotú elítéltek fognak szabadulni. Megjegyzendő az is, hogy a bűnelkövetésnek rizikófaktora az elmebeli állapot, de nyilvánvalóan nem ez az egyetlen faktor, ami szerepet játszik. Továbbá a pszichológusi vizsgálat sem alkalmas önmagában arra, hogy egy teszt alkalmazásával nagy bizonyossággal kizárja vagy valószínűsítse a későbbi bűnelkövetést (bántalmazott nőekkel foglalkozó szakemberek tapasztalatai szerint a családtagját rendszeresen bántalmazó elkövetők esetében ez különösen igaz). A mentális állapot vizsgálatát továbbá kizárólag külsős pszichológus végezheti, hiszen a pszichológus-páciens bizalmi viszonyt alapvetően ásná alá, ha a fogvatartottat addig kezelő pszichológusnak kellene véleményét adni saját „betegéről”.

Ezen a ponton jól megjelenik a feltételes szabadásra bocsátás automatikus kizárásának kontraproduktivitása. Hiszen az automatikusan kizárt elítéltek esetében nem kötelező a pszichológiai,

⁴ Id. pl.: Borbíró Andrea – Szabó Judit: Harmadlagos megelőzés a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben a nemzetközi kutatások fényében. Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Tanulmányok 49., Budapest, 2012. Elérhető: https://www.okri.hu/images/stories/KT/kt49_2012_sec.pdf

⁵ Lásd pl. a Budapesti Fegyház és Börtönben megvalósított ún. Sex Offender programot.

pszichiátriai vélemény beszerzése, mert nem kerül sor feltételes szabadságra bocsátási eljárásra. Ennek következtében a hatóságoknak, bíróságnak, a társadalomnak és az áldozatnak nem lesz információja arra vonatkozóan, hogy a kitöltve szabaduló korábbi elítélt milyen pszichés helyzetben van a szabaduláskor. Az elítélt továbbá nem lesz (külsőleg) motiválva arra, hogy mentális állapotán javítson, ha ezt maga nem tartja fontosnak.

Itt szükséges megjegyezni azt is, hogy a hozzátartozó sérelmére súlyos bűncselekményt elkövetők, akikkel szemben az áldozatuk speciális függési viszonyban volt, nem feltétlenül vannak kedvezőtlen mentális állapotban, és az ő esetükben ez a fajta vizsgálat nem nyújt érvényes adatot a bűnisméltésük tekintetében. Az ilyen ügyekben kockázatértékelést, attitűdstruktúrát, impulzuskontroll- és komplex vizsgálatot kell lefolytatni, és tisztában kell lenni azzal is, hogy e vizsgálatok sem nyújtanak feltétlenül érvényes válaszokat, tehát elengedhetetlen az áldozat védelme, támogatása, megerősítése (már a bántalmazó szabadságvesztés büntetése alatt is) és felkészítése.

Megfontolandó, hogy az életellenes bűncselekmények elkövetőinek ügye vagy – ennek alternatívájaként, illetve párhuzamos megoldásként – az erre vonatkozó bv. intézeti előterjesztés esetén a döntést ne egyetlen bíró, hanem – multidiszciplináris ismeretekkel rendelkező – testület hozza meg. Elengedhetetlen az is, hogy a jogalkotóknak és a jogalkalmazóknak megfelelő tudása legyen a börtön totális rendszerének viszonyairól, legyen ismeretük erről a speciális közegről, és tisztában legyenek azzal, hogy az ezzel való konformitás sokszor nincs összefüggésben a szabad életben való jogkövetés szintjével. A jogalkotó feladata áttekinteni, hogy a további szakemberek bevonása miként illeszthető a vonatkozó jogszabályokba, kialakítani a testületi döntéshozatal részletes szabályait, illetve megvizsgálni, hogy milyen szakemberek bevonása szükséges. A testület működési modelljeként lehetne tekinteni a bv. intézetekben létrehozott Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság eljárási rendjére.

Ha a jogalkotó el is veszi a feltételes szabadság kedvezményét egy elítélte csoporttól, akkor elengedhetetlen lesz, hogy más típusú kedvezmények (pl. extra beszélő, családi beszélő, olcsóbb telefonhívás, plexifal nélküli beszélő, enyhébb rezsimbesorolás lehetősége, munkavégzés külső helyszínen, kimaradás, eltávozás, családi szoba használatának lehetősége, stb.) megszerzését tegye elérhetővé és gyakoribbá a fogvatartottaknak annak érdekében, hogy kompenzálható legyen a feltételes elvesztése miatti motiváció-hiány és a fegyelmezési potenciál csökkenése.

Itt jegyezzük meg azt is, hogy a nyomkövetőre vonatkozó rendelkezések rendszertanilag nem a Btk.-ba, hanem a Be.-be tartoznak.

8. A bűnelkövetés megelőzése a szabad életben

Az előterjesztés nem rendelkezik arról, hogy a szabad életben milyen társadalmi és intézményrendszerbeli változtatások szükségesek ahhoz, hogy a súlyos és/vagy az érintett hozzátartozója sérelmére elkövetett bűncselekményeket megakadályozhassuk. Holott nem elképzelhető az, hogy a büntetés-végrehajtással kapcsolatba kerülő intézményrendszerből újabb feladatokat várunk, azonban az ettől – látszólag – távolabb elhelyezkedő rendszereket nem erősítjük.

Nyilvánvalóan elengedhetetlen a jelzőrendszer, a gyermekvédelem, a családgondozás, a szociális munka, a pszichiátriai gondozás, stb. megerősítése. Ezek – elsősorban a hozzátartozók közötti – bűncselekmények megelőzésére szolgáló intézmények és intézkedések. E rendszerek valódi és érdemi támogatása hiányában előrelépés nem várható sem a megelőzés, sem a visszailleszkedés területén, az áldozatok száma nem fog csökkenni.